

Natmænd og Rakkere i Thy og Hanherred.

Af Anders C. Svalgaard.

AF nedenstaaende Smaatræk om de i gamle Dage saa foragede Rakkere og Natmænd, er en Del samlet efter Folkemunde, og giver af denne Grund ikke særlig udtømmende Oplysninger om disse paa den Tid saa uundværlige Mænds og Kvinders Virksomhed. Deres Haandtering betragtedes nemlig som uren og uærlig, og ingen Bondemand eller andre med Agtelse for sig selv, kunde tænke paa at tage Huden af en selvdød Hest, endsige røre ved et selvdødt Dyr. Dertil havde man Rakkeren.

Skulde Rakkeren spise eller drikke paa et Sted, hvor man havde hans Hjælp behov, maatte han benytte Krus og Ske, som ingen andre rørte, og som saaledes betragtedes som urene.

I hvert Sogn fandtes en "Rakkerkule", hvor selvdøde Dyr, efterat Huden var taget af, blev begravede. I Sennels Sogn laa "e Rakkerhvoller" i den vestlige Ende af Hundahlsbakke, og paa Klim Bjerg ligger en Høj, kaldet "Hestehøjen", hvori alle døde Heste blev begravede, "da man nemlig ikke den Gang maatte spise Hestekød".

I Thisted havde man en af Byen lønnet Person, Jens Natmand, til at renholde Skolens "Apartement" eller Nathus, bortbringe døde Dyr, feje Tinghusets Skorsten samt rense Daarekisten og føre Skarnet fra Sprøjtehuset, hvilket sidste Arbejde betaltes med 1 Rdl. 13 Skil.

Den, særlig blandt Almuen herskende Fordom imod dem, var vanskelig at faa udryddet, og i 1794 bebudedes til Amtmanden i Thisted en Kancelli-Anordning herom, som dog aldrig blev udstedt, "hvilket", skriver H. P. Hansen i "Natmændsfolk og Kæltringer", "forsaavidt ogsaa var ret ligegyldigt, som Fordommene nu engang ikke lod sig udrydde ved kgl. Forordninger". Samme Forfatter anfører bl. a. efter Skinnerup Kirkebog, at Natten efter den 20. April 1797 kom en Mand, en paa Pension afskediget Rytter, nu Glarmester, Niels Rosenlund og Kone, Banned Christensdatter til Skinnerup, hvor hun kom i Barselseng og fødte en Dreng, som i Daaben d. 23. April fik Navnet Hans Christian. Degnen Poul Thilsteds Kone bar ham, og Anders Nielsens Kone fulgte med.

I Vibberstoft, Villerslev Sogn, fødtes d. 18. Marts 1782 en Datter af Peder Jensen og Hustru, Maren. Hun konfirmeredes i Hjardemaal Kirke i Aaret 1800, men kom allerede i sit 5. Aar med nogle omrejsende Folk. Hun "giftede" sig siden med en af dem ved Navn Niels Kat, med hvem hun fik 3 Børn. Hun hed Mette Cathrine Pedersdatter.

Fra en Retssag i Hammerum Herred 13. Marts 1745 angaaende Natmændsfolkene Jens Nielsen og Karen Christensdatter oplystes, at han var hos Natmanden Niels Roelsgaard i Lild i 6 Aar, og der gik til Guds Bord 2de Gange om Aaret. "Og Niels Roelsgaard hialp hannem saa vidt til Rette hos Præsten, at hand kom til Guds Bord, da hand ingen Beviis hafde fra Dejberg, hvorfor han maatte tiene ham for liden eller ingen Løn i 6 Aar." Siden kom han i Tjeneste hos en Natmands Enke i Sjørring og tjente hende i 2 Aar.

I 1742 blev der ved Sessionen i Thisted præsenteret trede Karle som Reservesoldater, af hvilke de tvendes Farfar var Natmand, og den tredies Moder Natmandsdatter. De blev indrullerede, fordi de var "anseelige og tjenstedytige", "at hverken de eller deres Forældre have havt med Natmandshaandværket at bestille", "Forordningen befrie Natmænd for at paalægges Beskjæmmelse og Vanære", "samt at det kunne drage skadelige Følger efter sig, om saadanne Folk kunde fra Indrullering udsættes".

Om Rakkere og Natmænd i Thy og Hanherred anføres efter A. Gaardboe: "De sidste Natmændsfolk i Vendsyssel", følgende: "De af Rakker- og Natmændsfolkene, som dreve Glarmester- og Blikkenslageriet, kaldte man i Vendsyssel for Hanherredtropperne, fordi de maaske undertiden paa Folks Spørgsmaal om Hjemstavnen valgte at være fra Hanherred. Blandt disse var Rakker-Lars, som i Thy havde været Hesteskærer i flere Aar, og efter hans Død fortsatte Konen hans Haandtering. I Fjerritslev Kro holdt Peder Hansen "Bryllup", som foregik paa den Maade, at Parret "kastede Kæp". Den ene af Parterne tog en Stok, den anden en fyldt Brændevinsflaske, og disse Genstande gik saa skiftevis fra den ene til den anden, og hver Gang en af dem modtog Flasken, blev der taget en Slurk af den, indtil den var tømt. Kromanden agerede Præst.

Om det sidste Natmandspar i Hundeleve, Jelstrup Sogn, anføres, at Manden, Kristen Kristensen, var fra Klim. Han var af god Familie og havde været Forvalter, men for at undgaa Straf for at have forfalsket et Skudsmaal ved at tage Pennen mellem to Tæer paa den højre Fod, valgte han at give sig i Rakkerlaget i Stedet for at miste sin højre Haand, som var Straffen derfor. Han døde i 1830, 66 Aar gl. Hustruen, Juliane, som fortsatte Haandteringen, hængte sig i Aaret 1850, og blev 61 Aar gl. At hun ikke var ubekendt med Hekseri ses af, at hun hængte sig i 3 Traade Uldgarn.

Et andet Par, som ogsaa stammede fra Thy, var Glarmester Lautrup og "Døv Maren", til hvem han skulde være lovformelig viet. De strejfede, omkring i Kjær og Dronninglund Herred, og en Dag, de var blevne uenige, løb Hesten løbsk og ødelagde Glas for 100 Rdl. Af den Grund maatte de siden traske tilfods som alle andre Kjæltringer.

Sikkert en af de farligste Hexe, Vendsyssels Befolkning har stiftet Bekendtskab med, blev i 1807 tiltalt og straffet for Tyveri og Løsgænger i m. m. Hvor hun var født vides ikke, men hun blev døbt i Nors Kirke den 2. April 1786. Hun hed Sidsel Rolandsdatter."

- I 1810 maatte Nors Sogn antage sig til Forsørgelse 2 af hendes Børn, Ane Marie 5 og Johanne omtrent 3 Aar gl., men da disse 2 Piger hidtil havde nydt Pleje hos Kristen Kamp i Sæby for 8 Skil. daglig for hvert Barn, og ingen findes i Nors Sogn, som paa slige gode eller billige Vilkaar ville eller kunne antage sig Børnene, tilstod Kommissionen med Fornøjelse Kristen Kamp de forlangte 8 Skil. daglig for hvert Barn til deres fyldte 12. Aar. Samtidig indløb der en Regning paa 201 Rdl. til Nors Sogn for nævnte Børns Opdragelse, Underholdning og Pleje fra Okt. 1807 til 1810, men da Sognet ikke saa sig i Stand til at udrede en saa stor Sum, forundtes man naadigst 100 Rdl. af Amtsfattiggassen til Hjælp dertil. Den 20. Febr. 1814 indløb der atter en Regning, denne Gang paa 114 Rdl. 6 Skil., saa Sognet af den Grund maatte foretage en ekstra Ligning for at dække Beløbet. Siden nævnes intet om Sidsel Rolandsdatters Børn. (Nors Sogns Fattigprotokol 1756-1834).

- En omvandrende Natmandskvinde, Gunild Thomasdatter, fødte under sin Omstrejfen i Aaret 1798 2 Børn, det ene hos Christen Iversens Enke i Klastrup, Østerild Sogn, og paa Grund af denne Tilfældighed maatte nævnte Sogn underholde Børnene ved at udsætte dem til de lavest bydende. (Hundstrup-Østerild Fattigprotokol 1836-1873.)

- Under Hanherredtropperne kan endnu nævnes Juliane Axeldatter, født i Resen, Vroue Pastorat, 1776, men opfødt hos sin Fader, Axel Johansen i Thisted. Hun havde faaet en daarlig Opdragelse og havde 4 uægte Børn. En Natmand, Frederik Jensen, var født i Stagstrup Sogn og døbt samst. 1772, havde 3 Børn med ovennævnte Juliane Axelsdatter, men under sine Vandringer, hvor han var Anfører for en sammenløben Bande af løse Kvinder, giftede han sig med en af disse, Ellen Hansdatter.

I 1815 maatte Fattigvæsenet i Thisted underholde Natmandskvinden Lene Diderichsens 2 uægte Børn, saalænge disses Mormoder, Mette Natmands, sad i Arrest. Fattigvæsenet havde dem dog i mange Aar til Forsørgelse. I 1825 blev Kommissionen enig om, at "Natmands-Reden" nu burde splittes ad, medens den gamle Bedstemoder opholder sig i Tugthuset, hvorhen hun er dømt paa et Aar.

Bager Bigum fik 4 Mark 8 Skil. for at bage "Natmands Brød" hele Aaret. I 1830 fik de selv 12 Skil. for at bage deres eget Brød af 6 Tdr. Byg, som de erholdt aarlig.

Det sidste man erfarer om Natmandsfamilien er, at Inger Diderichsdatter i 1832 fik 3 Mark i Sygehjælp. (Fattigprotokol for Thisted By og Landsogn 1804-1832.)

Rakkerne i Langvad Bjerger.

For mange Aar siden boede der i Langvad Bjerger en Samling af Mænd, som man ikke henregtede til de gode Mænd af Samfundet. Navnene, hvormed de blev kaldte, er følgende: Ole Grød, Peder Hove, Lars Horbo, Skindriveren og hans Søn Hvævs. Ole Grød var professionel Hestehaletyv, Peder Hove og Lars Horbo var Rakkere og som saadan vant til at bruge en Kniv; men de var heller ikke bange for at bruge den til Mennesker. Skindriveren og Hvævs var gode Tækkemænd, men de stjal alt, hvad de paa nogen Maade kunde faa Fingre i, hvor de var paa Arbejde. Som Hovedbedækning brugte de nogle vældige høje Hatte, og disse var jo gode at have noget i, naar de gik hjem om Aftenen. Engang havde den ene af dem faaet samlet en Del Æg i Hatten; men Karlen, som under Tækkearbejdet syede for dem, var ogsaa bleven klog paa dette, og han gav ham en knyttet Næve oven i Hatten, saa Æggeblommerne randt ned om Ørene paa Manden. De var ikke nemme at sy for, hvor de tækkede, og et Sted, hvor Tjenestekarlen syede for dem, blev han aldrig kaldt andet end "Slomstrup". Da de skulde ind at spise til Middag, var der fremmede paa Gaarden, og Karlen fik det saaledes lavet, at han kom først ind ad Døren, derefter Hvævs, og sidst Skindriveren. Karlen sagde saa, da han kom ind ad Døren: "Først kommer Slomstrup, aa saa kommer Hvævs, aa saa kommer Skindriveren nok saa skrævs". Dette hjalp, han blev ikke kaldt Slomstrup mere. Hvorledes Sønnen fik Navnet Hvævs, skal være gaaet til paa følgende Maade: Da Faderen var hos Præsten og meldte Fødselen, vilde Præsten jo vide, hvad det var for en, en Dreng eller Pige, men Skindriveren svarede blot: "Aa, det er jo en lille Hvævs", og det Navn beholdt han. Naar nogen i Langvad eller deromkring havde mistet enten det ene eller det andet Stykke Redskab, kunde de altid finde det hos Tækkemændene. Hvævs blev engang af sin Fader sendt ned til Tømmerby til den gamle Smed, Jens Brun, for at faa at vide, hvornaar de kunde faa Stævnesmedet; men Smeden vilde ikke have med dem at gøre, og det var der jo ingen, der vilde. Men Hvævs kunde jo ikke komme hjem uden at faa Besked fra Smeden. Endelig sagde denne: "Ja, kom saa da Dagen mellem Skærtorsdag og Langfredag", og Drengen løb da hjem med den Besked; men at Skindriveren ikke var tilfreds dermed, fik Hvævs's Bagdel at mærke.

Rakkerne i Manstrup.

Steffen Roelsgaard i Langvad Bjerger.

I Bakkerne i Langvad boede Steffen Roelsgaard; hans Kone var født af Rakkere, men han selv ikke; der var ingen, som vilde have noget med dem at bestille; af Børn havde de vistnok 16. Steffen havde en Hest, og hvorledes han var kommet til den, og ligeledes hvordan han havde faaet den betalt, var der ingen, der vidste; man vidste kun, at hans Kone en Dag havde truffet en Gaardmand ude i Heden, og af ham havde hun faaet den. En Dag døde Hesten, og Steffen gav sig til selv at tage Huden af den, og nu var han da helt Rakker i andre Folks Øjne og drog fra den Tid omkring fra Sted til Sted. Efter nogle Aars Forløb kom de igen og slog sig ned i Langvad Bjerger, og nu blev han Egnens "Rakslagter". Han gjorde Akkord med Beboerne saaledes, at han skulde have 2 Skil. for hvert Dyr, han tog Skindet af, og desuden skulde man i Fællesskab give ham 2 Skpr. Rug om Aaret. Det sidste man hørte til ham var, at han en Vinterdag var kaldt over til Vust, hvor han skulde tage Skindet af en Hest og en Stud, hvorfor det blev sent, før han blev færdig til at gaa hjem. Da han gik, sagde han, at "i Aften kunde han nemt komme hjem", han vilde nemlig gaa over Lund Fjord; men siden har ingen set ham.

I Bakken var der nogle saakaldte Rakkere; det kunde ofte hælde, at disse Folk maatte forlade deres Hytter, naar der var Marked. Det hændte saaledes til et Marked, at der et Par Dage før var kommet nogle Landstrygere og taget en saadan Hytte i Besiddelse. Da en Gang en Kone fra Krøldrup kom gaaende, sprang 2 Mandspersoner frem og tog hver i en Arm af hende og slæbte afsted med hende hen til en af Hytterne; men til hendes Held havde hun en stor Puddelhund med, som løb lidt foran, og da den mærkede, at hun ikke kom, var den straks tilbage og gjorde det af med de to Røvere, og det gjorde den saa godt, at den ene døde straks efter. Rakkerne var som Regel altid fredelige Folk med Undtagelse af, at de rapsede lidt, naar de saa deres Snit dertil. Deres Kongehed Staffen; han var Mesterrakker, og hvad han befalede, det turde ingen nægte. Naar en af hans Underordnede havde været ude at tage Skindet af et Dyr, da skulde Staffen have en Part af Fortjenesten, og den bestod som Regel af 2 Skil. og sommetider lidt gammelt Tøj og nogle Madlevninger.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1930, side 20-26)